

УДК 338.45:330.341.1

**СПРОЩЕНА СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ ЯК СКЛADOVA
ПОДАТКОВОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ**

Кармінська-Белоброва М.В.

аспірант Харківської державної академії культури

Annotation

Advantages and lacks of application in Ukraine of the simplified system of taxation are analysed in the article. Possibilities of reformation or abolition of the simplified system of taxation are considered in modern terms.

Анотація

У статті проаналізовано переваги та недоліки застосування в Україні спрощеної системи оподаткування. Розглянуто можливості реформування або скасування спрощеної системи оподаткування в сучасних умовах.

Ключові слова

Податкова система, спрощена система оподаткування, єдиний податок.

I. Вступ

Відсутність цілісної концепції державної економічної політики, суттєві структурні диспропорції у вітчизняній економічній системі спричинили глибоку і тривалу соціально-економічну кризу в суспільстві. Одним із важливих кризових явищ в Україні стала невиважена державна політика в галузі оподаткування, що спричинила існування в Україні податкової системи, яка є малоефективною.

Питання побудови ефективної податкової системи, особливості використання податків у якості основного інструменту державного управління соціально-економічними процесами у суспільстві є предметом досліджень М. Азарова, М. Вишневської, В. Гейця, Т. Єфименко, О. Кириленко, С. Львовича, В. Федосова, Л. Шаблюк, Ф. Ярошенка та ін.

Відзначаючи вагомість отриманих наукових результатів у сфері теорії та практики функціонування податкової системи, необхідно зауважити, що на сьогодні недостатньо розробленими залишаються проблеми, пов'язані з оптимізацією податкового навантаження в Україні та формуванням ефективної податкової системи, яка б сприяла стабільному економічному розвитку нашої країни. Особливої актуальності набуває питання методологічних підходів до реформування спрощеної системи оподаткування як складової механізму державного управління соціально-економічним розвитком.

Чинна податкова система України має багато недоліків, серед яких викривлення стимулів до економічної діяльності внаслідок співіснування в податковій системі України двох підсистем – загальної і спрощеної, незацікавленість суб'єктів малого підприємства у зміні свого статусу й, відповідно, зростанні обсягів діяльності; використання суб'єктів підприємницької діяльності, які застосовують спеціальний режим оподаткування, у схемах мінімізації податкових зобов'язань підприємств, що працюють у загальному режимі оподаткування.

II. Постановка завдання

Метою статті є визначення напрямів реформування спрощеної системи оподаткування, що дасть змогу зрівноважити інтереси держави та суб'єктів оподаткування і сприятиме укріпленню вітчизняної економіки.

III. Результати

Спрощені системи оподаткування в Україні використовуються як найбільш дієвий метод обкладання малих підприємств та фізичних осіб. До таких систем відносяться: єдиний податок для фізичних осіб, єдиний податок для юридичних осіб, фіксований податок для фізи-

чних осіб, фіксований сільськогосподарський податок і спеціальний торговельний патент.

Починаючи з 1998 р., коли була запроваджена спрощена система оподаткування, обліку та звітності, індекс споживчих цін зріс у 5,5 раза, мінімальна зарплата – у 20 разів, тоді як верхня межа податку зросла з 180 до 200 грн [3]. Більш ніж 10 років спрощена система оподаткування, обліку та звітності практично не коригувалася, хоча з часу її запровадження вона обросла численними проблемами, що значно знизили ефективність її функціонування. За час свого існування верхня межа податку була піднята лише на 20 грн, а жодна ініціатива щодо збільшення фіскального тиску через додаткові платежі не була закріплена.

Фактично, час грає на підприємців, але проти держави. З кожним роком реальні доходи бюджету від єдиного податку падають, хоча номінально мають висхідну тенденцію. Загалом, за даними 2009 р., сектор економіки, де працює 13% працездатного населення, формує лише 1,2% доходів зведеного бюджету [4].

Нині базовим нормативно-правовим актом, яким регулюються питання цієї сфери, все ще залишається Указ Президента “Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва” від 28.06.1999 р. № 746/99 [5], хоча Конституція і Закон України “Про систему оподаткування” чітко визначають, що податкові платежі до бюджету регулюються виключно законами України про оподаткування.

Запровадження спрощених систем оподаткування в Україні має сприяти розв'язанню таких проблем:

- підтримка малого бізнесу та підвищення його ролі в розвитку вітчизняної економіки;
- підвищення рівня зайнятості населення шляхом створення нових робочих місць у малому бізнесі і, таким чином, зменшення державних витрат на утримання безробітних;
- сприяння розвитку конкурентного середовища як необхідної умови функціонування ринкових економічних відносин шляхом підтримки тих суб'єктів господарської діяльності, конкурентні позиції яких на ринках унаслідок об'єктивних обставин є слабшими порівняно з великими підприємствами;
- активізація інноваційної діяльності, сприяння впровадженню нових технічних та комерційних ідей;
- пом'якшення соціального розшарування суспільства шляхом формування середнього класу, що, у свою чергу, знижує соціальну напруженість у державі.

Однак необхідність розв'язання перелічених проблем не означає обов'язковості впровадження спрощених систем оподаткування. Обов'язковість такого шляху ще не доведена.

Але на користь застосування таких систем існує цілий ряд аргументів. Головними серед них є складність вітчизняної стандартної податкової системи та її законодавчої бази, а також процедури ведення та складання фінансової звітності і значні витрати на заходи з дотримання податкового законодавства.

Таким чином, запровадження в Україні системи спрощеного оподаткування малого бізнесу виступає одним із варіантів його підтримки з боку держави. Разом з тим використання спрощеного оподаткування породжує й багато недоліків, якими є:

- значні викривлення механізму функціонування податкової системи та конкурентного середовища внаслідок паралельного існування стандартного та спрощеного оподаткування;
- гальмування розвитку зростання суб'єктів господарської діяльності, які наділені правом спрощеного оподаткування і не зацікавлені у зміні свого статусу (деякі середні підприємства задля отримання права на спрощене оподаткування здійснюють своє дроблення);
- посилення несправедливості в оподаткуванні суб'єктів господарювання, які сплачують єдиний податок, і тих, які на незначну суму перевищують кваліфікаційний поріг, котрий дає право на спрощене оподаткування,

внаслідок чого останні мають нести більше податкове навантаження;

- звільнення платників 10%-го єдиного податку від сплати податку на додану вартість, що породжує каскадний ефект та пов'язані із цим зміни в діяльності поставачальників продукції, оскільки зазначені платники не мають права на податковий кредит та не виписують податкову накладну;
- порушення свободи вибору форми підприємництва (фізична або юридична особа), оскільки застосування спеціальних режимів оподаткування залежить від цієї форми.

За час дії спрощеної системи оподаткування в Україні спостерігалася нерівність у темпах зростання кількості малих підприємств (див. табл.). За проаналізований період найвищий темп зростання кількості малих підприємств спостерігався у 2002 р., далі намітилася тенденція до зниження цього показника. У 2004–2007 рр. показник приросту набув стабільного значення 3,5–5,5% щорічно, втім у 2008–2009 рр. тенденція різко змінилася у напрямку зниження темпів зростання, що можна пояснити як загальносвітовою фінансово-економічною кризою, так і несприятливою для розвитку малих підприємств системою оподаткування.

Таблиця

Темпи зростання кількості малих підприємств за видами економічної діяльності у 2002–2009 рр. (% до попереднього року)

Вид економічної діяльності	Роки							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Усі види економічної діяльності	108,6	107,5	103,5	104,1	104,2	105,4	102,2	99,5
Промисловість	108,5	106,1	101,8	101,6	98,9	100,7	99,9	99,1
Сільське господарство	114,7	114,5	108,9	104,1	102,0	100,6	100,7	100,8
Будівництво	108,5	110,6	110,4	108,7	109,4	114,3	104,9	99,8
Оптова і роздрібна торгівля	101,8	101,9	98,0	99,4	101,6	100,6	100,1	99,2
Транспорт і зв'язок	115,5	112,3	106,2	105,1	104,1	107,9	103,8	99,7

Примітка. Складено автором на основі Статистичного щорічника України за 2008 р. та матеріалів сайту Державного комітету статистики України

Усе це виступає свідченням того, що мале підприємництво втрачає свою роль у побудові ефективної вітчизняної економіки. Розвиток малого і середнього підприємництва не використовується в якості важеля структурного регулювання економіки і фактично виступає тільки джерелом забезпечення додаткових доходів частини населення. В цьому плані слушними можна вважати висновки фахівців з регуляторної політики стосовно того, що потенціал розвитку малого бізнесу, закладений системою спрощеного оподаткування, практично вичерпаний. Існування цієї системи в сучасних умовах посилює ухил в бік споживчого використання ресурсів і не приводить до структурних та якісних зрушень у структурі галузей української економіки, що в перспективі створює загрози збереженню обсягу податкових надходжень [1, с. 84].

Відсутність надійних механізмів контролю за технологіями нарахування і сплати фіксованого та єдиного податків призводить до зменшення податкових надходжень до Державного бюджету країни. Типовими стали такі порушення податкового законодавства, як відмивання через спрощену систему оподаткування тіньових коштів шляхом укладення фіктивних договорів зі сплатою мінімальних комісійних; приховування частки валового доходу, яка перевищує гранично допустимі ліміти, що дають право працювати за спрощеними режимами оподаткування; залучення підприємцями, які користуються режимами спрощеного оподаткування, найманих працівників без укладання з ними трудових договорів, оформлення трудових книжок, без отримання у податкових органах довідок про трудові відносини з платником єдиного податку чи запису реалі-

заторів у патентах на право сплати фіксованого податку тощо.

Реформування спрощеної системи є актуальним питанням, розв'язання якого потребує прийняття законодавчого акта, збалансованого з точки зору поєднання інтересів держави та бізнесу.

Одним із таких законопроектів можна вважати проект Податкового кодексу, в якому запропоновано встановити певні обмеження для малого бізнесу, збільшено фіскальне навантаження, але водночас передбачено ряд компенсаторних заходів, які відкриють йому нові можливості. Серед конструктивних нововведень варто відзначити такі:

- збільшення граничного обсягу виручки від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг;
- розв'язання питання щодо підвищення ставок та запровадження автоматичного механізму їх корекції;
- створення фіскальних стимулів для зацікавленості місцевих органів влади в розвитку малого бізнесу;
- зменшення кола платників податку, що дасть змогу скоротити обсяги мінімізації оподаткування;
- вирішення проблеми невідповідності моделі соціального страхування фізичних осіб-підприємців, які працюють на спрощеній системі оподаткування, принципам соціальної політики [4].

Втім, законопроект не врегульовано оподаткування більшості самозайнятих осіб, які займаються професійною діяльністю. Крім того, в ньому передбачено досить м'які санкції за порушення законодавства.

Важливою проблемою залишається порушення принципу нейтральності єдиного податку з фізичних осіб. Очевидно, що попри однакову ставку податку його обтяжливість для підприємців депресивних територій та м. Київ є вкрай різною.

В країнах Європейського Союзу не використовуються спрощені схеми стягування податків. Замість цього тут знайшли своє застосування інші форми державного стимулювання малого і середнього підприємства, зокрема такі:

- створення рівних умов оподаткування для всіх організаційно-правових форм суб'єктів підприємницької діяльності;
- забезпечення податкового нейтралітету у випадку зміни організаційно-правової форми бізнесу;
- звільнення деяких видів підприємств від необхідності ведення звітності про результати господарської діяльності та запровадження спрощеної системи бухгалтерського обліку і звітності;
- запровадження порогу реєстрації підприємств як платників ПДВ (визначення обсягу оподатковуваних операцій), пе-

ревищення якого зобов'язує суб'єкта підприємницької діяльності реєструватися як платник ПДВ;

- запровадження спеціальних режимів оподаткування податком ПДВ деяких типів підприємств (у першу чергу, фермерських господарств та сільськогосподарських кооператорів);
- зменшення ставки податкового прибутку та ПДВ для малого підприємництва;
- використання змінених і мінімальних податків [1, с. 85].

Спрощені системи оподаткування малого підприємництва, застосовувані в Україні, мають значні відмінності від нестандартних податків в інших країнах світу. В Україні спрощені системи оподаткування передбачається запровадження інтегрального податку, який виступає заміною певної сукупності звичайних податків та обов'язкових платежів. Метою запровадження нестандартних (спрощених) податків в Україні виступає, головним чином, зменшення податкового навантаження на платників податків. Водночас у світовій практиці нестандартний податок запроваджується замість одного із податків стандартної податкової системи. Запровадження нестандартних податків має на меті спрощення методик визначення об'єкта оподаткування і розрахунку обсягу податкових зобов'язань, коли, відповідно до звичайної методики, об'єкт оподаткування визначити складно або нерационально.

IV. Висновки

Усе викладене вище є свідченням того, що спрощені режими оподаткування можуть використовуватися тільки як тимчасовий захід на певному етапі становлення малого та середнього підприємництва. Таким чином, існує необхідність поступового переходу суб'єктів господарювання, що працюють в умовах спрощеного оподаткування, на стандартний режим нарахування та сплати податків. Таке переведення має здійснюватися шляхом поступового звуження кола податків, від сплати яких звільняється суб'єкт режиму спрощеного оподаткування. Замість того мають впроваджуватися загальноприйняті у світовій практиці методи державної підтримки таких суб'єктів господарської діяльності.

Доцільно це здійснювати у три етапи.

I етап. Виведення з кола обов'язкових платежів, що замінюються спрощеним оподаткуванням, внесків до Пенсійного фонду та фондів загальнообов'язкового соціального страхування з переведенням суб'єктів малого підприємства на сплату цих внесків на загальних засадах, визначених чинним законодавством, з одночасним наданням можливості суб'єктам малого підприємства переходу на сплату податку на оціночний дохід за бажанням.

II етап. Виведення з кола податків, від яких звільняється суб'єкт спрощеного оподаткування, ПДВ.

III етап. Остаточне скасування спрощеного оподаткування для суб'єктів малого бізнесу і переведення їх на стандартний режим оподаткування та впровадження спрощеної системи бухгалтерського обліку і звітності, зменшення ставки ПДВ, застосування податку на оціночний дохід замість податку на прибуток тощо.

Література

1. Бюджетна політика у контексті стратегії соціально-економічного розвитку України : наук. вид. : в 6 т. / [відп. за вип. В.Д. Корольок]. – К. : НДФІ при Міністерстві фінансів України, 2004. – Т. 3: Розвиток системи податків як основи зміцнення державних фінансів – С. 84–85.
2. Лютий І.О. Проблеми та перспективи спрощеної системи оподаткування суб'єктів малого підприємництва в Україні / І.О. Лютий, М.В. Романюк // Фінанси України. – 2007. – № 6. – С. 31–38.
3. Молдован О. Спрощене оподаткування: реформа на користь уряду [Електронний ресурс] / О. Молдован. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2010/06/18/238979>.
4. Молдован О. Єдиний податок: скасувати не можна реформувати [Електронний ресурс] / О. Молдован. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2010/04/30/234326/>.
5. Указ Президента “Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва” від 28.06.1999 р. № 746/99 // Урядовий кур'єр. – 1999. – 07 липня.
6. Ярошенко Ф.О. Формування податкової системи України в контексті прийняття Податкового кодексу України (коментарі до пропозицій Міністерства фінансів України) / Ф.О. Ярошенко // Фінанси України. – 2010. – № 7. – С. 3–21.